

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ORIGINAL PAPER

Προσαρμογή και νέα ταυτότητα των αθλητών με τεχνητό μέλος Μελέτη βάσει ποιοτικής μεθοδολογίας

ΣΚΟΠΟΣ Η ανάδειξη της βιωμένης εμπειρίας του παραθλητισμού στην προσαρμογή των ατόμων με τεχνητό μέλος. **ΥΛΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΣ** Το δείγμα συγκρότησαν 8 παραολυμπιονίκες. Βασικά κριτήρια συμμετοχής αποτέλεσαν ο ακρωτηριασμός στα κάτω άκρα, η προσθήκη τεχνητού μέλους και η επαγγελματική ενασχόληση με τον αθλητισμό. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη διεξαγωγή ημιδομημένων συνεντεύξεων. Για την ανάλυση των δεδομένων εφαρμόστηκαν οι αρχές της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης. **ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ** Από την ποιοτική μελέτη προέκυψαν τρία κύρια θέματα και επτά υποθέματα. Το πρώτο θέμα αφορούσε στη διάσταση της ζωής πριν και μετά από τον ακρωτηριασμό, την απώλεια της αρτιμέλειας και την εγκαθίδρυση της αναπηρίας, με επί μέρους θέματα τις επακόλουθες αντιδράσεις, τους μελλοντικούς φόβους και την αναδιαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων. Το δεύτερο θέμα αντικατόπτριζε τη μετάβαση από την αναπηρία στην τεχνητή αρτιμέλεια, με επί μέρους θέματα την εκπαίδευση στη χρήση του τεχνητού μέλους, την αμφιθυμική αλληλεπίδραση μεταξύ συμμετεχόντων και πρόσθεσης, τις επί μέρους θυσίες, καθώς και την απαρχή της ενασχόλησης με τον παραθλητισμό. Το τρίτο θέμα αφορούσε στη νέα ταυτότητα και στην καινούρια ζωή, όπως αυτή προέκυψε μέσα από την ένταξη στην αθλητική ομάδα ομοίων και την απόκτηση της αθλητικής ταυτότητας. Ως επί μέρους θέματα αναδύθηκαν οι γνωστικές αναδομήσεις σχετικά με τη θετική νοηματοδότηση του ακρωτηριασμού, του τεχνητού μέλους και του παραθλητισμού. **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ** Ο αθλητισμός διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην προσαρμογή, τόσο στο πρόσθετο μέλος, όσο και στην επαναξιολόγηση της εμπειρίας του ακρωτηριασμού. Η απώλεια εμφανίζεται καθημερινά παρούσα. Ωστόσο, η σωματική και η ψυχολογική ευεξία, καθώς επίσης οι αθλητικές διακρίσεις, η αναγνώριση και η κοινωνική αποδοχή που παρέχει ο παραθλητισμός, επιτυγχάνουν τη συμφιλίωση μεταξύ ατόμου, σώματος και τεχνητού μέλους.

Ο τραυματικός και ο χειρουργικός ακρωτηριασμός αποτελούν καταστάσεις στις οποίες συμβαίνει ολική ή μερική αποκοπή μέλους ή τμήματος του σώματος, σε περιπτώσεις τραύματος ή όταν οι ιστοί έχουν υποστεί ανεπανόρθωτες βλάβες (π.χ. νέκρωση και σήψη) και η ζωή των ατόμων τίθεται σε κίνδυνο.¹⁻⁴ Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν κυρίως οι καρδιαγγειακές, οι περιφερειακές αρτηριακές και οι ογκολογικές παθήσεις, ο σακχαρώδης διαβήτης, καθώς και τραυματισμοί από τροχαία ή εργατικά ατυχήματα.⁵⁻⁸ Κάθε μορφή ακρωτηριασμού συνιστά μια τραυματική εμπειρία, η οποία αντανακλά μια σωματική αλλαγή, τόσο λειτουργικά όσο και αισθητικά.⁹ Όσον αφορά στη μερική ή

στην ολική απώλεια των κάτω άκρων έχει παρατηρηθεί ότι προκαλεί σοβαρές επιπτώσεις στη φυσιολογική λειτουργία του οργανισμού, τη λειτουργικότητα, την κινητικότητα και την ισορροπία των ατόμων. Ως αποτέλεσμα, παρατηρούνται αφ' ενός μειωμένα επίπεδα δραστηριοποίησης και ενεργητικότητας και αφ' ετέρου αναδιαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου, εγκατάλειψη παρελθοντικών ενασχολήσεων και ανάγκη συνεχόμενης παροχής βοήθειας από τους σημαντικούς άλλους.¹⁰⁻¹³ Ακόμη, μακροχρόνιες συνέπειες εμφανίζονται στο επαγγελματικό και στο κοινωνικό πλαίσιο, με την παράλληλη απώλεια της αυτονομίας, τη μείωση της εμπιστοσύνης στον εαυτό και τον κοινωνικό στιγματισμό

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2020, 37(4):504-514
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2020, 37(4):504-514

Α.Λ. Κατσάνου,¹
Φ. Αναγνωστόπουλος,¹
Ε. Φραγκιαδάκη²

¹Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα

²Department of Health and Social Sciences, University of the West of England, Bristol, Ηνωμένο Βασίλειο

The adjustment and new identity of athletes with prosthetic limbs: A qualitative study

Abstract at the end of the article

Λέξεις ευρετηρίου

Αθλητική ταυτότητα
Γνωστική αναδομήση
Επικτητος ακρωτηριασμός
Ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση
Παραολυμπιονίκες

Υποβλήθηκε 23.11.2019

Εγκρίθηκε 13.1.2020

να αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες για τη συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα, αλλά και διευκολυντικούς παράγοντες της κοινωνικής απομόνωσης.^{14,15}

Η απώλεια των κάτω άκρων του σώματος έχει δυσμενή αντίκτυπο τόσο στην ψυχολογική υπόσταση των ατόμων, όσο και στην εξωτερική τους εμφάνιση. Συγκεκριμένα, η απώλεια έχει ως επακόλουθο την καταθλιπτική συμπτωματολογία, το άγχος, το πένθος, πολλές σωματικές ενοχλήσεις, τον πόνο, καθώς επίσης αισθήματα αβοηθησίας και ευαλωτότητας.^{16,17} Παράλληλα, η νέα εικόνα σώματος επηρεάζει αρνητικά την προσωπικότητα, τη συναισθηματική κατάσταση, την ταυτότητα, καθώς και την αυτοαντίληψη των ατόμων.^{18,19} Τα άτομα αισθάνονται τη διαφορετικότητα όχι μόνο σε ατομικό αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο, με αποτέλεσμα την ανάγκη της απόκρυψης της νέας μη αποδεκτής σωματικής μορφής.²⁰ Έχει παρατηρηθεί ότι η αλλαγή αυτή, σε γνωστικό επίπεδο, φέρει τα άτομα αντιμέτωπα με την παρελθούσα σωματική τους ακεραιότητα, την ακρωτηριασμένη τους μορφή και την εικόνα του σώματός τους με το πρόσθετο μέλος. Πρόκειται για μια μεταβατική διαδικασία αναζήτησης νέας σωματικής ταυτότητας.²¹

Σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης του ακρωτηριασμού, η άρνηση της απώλειας, οι καταστροφολογικές σκέψεις, η απραξία/παθητικότητα και η αδράνεια, η απόσυρση από τη ζωή και η εστίαση της προσοχής στο απολεσθέν μέλος αποτελούν συνήθεις ατελέσφορες στρατηγικές σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, ενώ, αντίθετα, η επαναξιολόγηση της εμπειρίας και η θετική νοηματοδότησή της χαρακτηρίζονται ως πλέον επωφελείς.^{22,23} Η φροντίδα που παρέχουν οι άλλοι έχει αποδειχθεί βοηθητική, αλλά σε υπερβολικό βαθμό μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά ως προς την προσαρμογή, καθώς ενισχύεται το αίσθημα της αβοηθησίας και ενθαρρύνεται η εξάρτηση και η αδράνεια.^{6,19}

Η αποκατάσταση με τη βοήθεια του πρόσθετου, τεχνητού, μέλους («πρόθεση») αποτελεί βασικό παράγοντα για την προσαρμογή και την κοινωνική επανένταξη του ατόμου.²⁴⁻²⁶ Έχει παρατηρηθεί, όμως, ότι οι προσπάθειες προσαρμογής στις νέες συνθήκες ζωής με τη χρήση του πρόσθετου μέλους και επανάκτησης της κινητικότητας ενέχουν ματαιώσεις και καθιστούν αισθητή τη διάκριση ανάμεσα στο πρόσθετο μέλος και στο υπόλοιπο σώμα.²⁷⁻²⁹ Στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο, το ανοίκειο οπτικό ερέθισμα του πρόσθετου μέλους δημιουργεί αδιάκριτα βλέμματα, τα οποία προκαλούν στο άτομο θυμό και φόβο απόρριψης.

Η ενασχόληση με την εκγύμναση γενικά και τον αθλητισμό ειδικά έχει προταθεί ως ένας από τους πλέον σημαντικούς παράγοντες στην εξάσκηση και στην εξοικείωση με το πρόσθετο μέλος.³⁰⁻³² Προηγούμενες έρευνες έχουν

εξετάσει διαφορετικές εκφάνσεις της εμπειρίας του ακρωτηριασμού.^{24,26} Πιο αναλυτικά, τα αίτια του ακρωτηριασμού, οι σωματικά λειτουργικές και αισθητικές τροποποιήσεις, οι ψυχολογικές επιπτώσεις, οι στρατηγικές αντιμετώπισης της απώλειας, οι στόχοι της αποκατάστασης, καθώς επίσης οι διευκολυντικοί και παρεμποδιστικοί παράγοντες στην προσαρμογή στην απώλεια και στο πρόσθετο μέλος έχουν αποτελέσει πρόσφορο έδαφος για πολλές μελέτες.²⁹ Η παρούσα ποιοτική μελέτη έχει σκοπό τη σε βάθος διερεύνηση της εμπειρίας αθλητών με πρόσθετο μέλος και τις επιδράσεις του αθλητισμού στην προσαρμογή και στην ευημερία των ατόμων μετά τον ακρωτηριασμό.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Ερευνητικός σχεδιασμός

Η μέθοδος η οποία αξιοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση (ΕΦΑ), η οποία αποτελεί σύνθεση στοιχείων που προκύπτουν από τρεις φιλοσοφικές προσεγγίσεις. Αρχικά, η φαινομενολογία είναι αυτή η οποία εστιάζει στην ενσυνείδητη αντίληψη και την ολιστική ενσώματη εμπειρία. Έπειτα, η ερμηνευτική είναι αυτή που επικεντρώνεται στην ερμηνεία του φαινομένου και την κατανόησή του, συνυπολογίζοντας ιστορικά και κοινωνικά στοιχεία. Τέλος, η ιδιογραφική μέθοδος είναι εκείνη η οποία δίνει έμφαση στη μοναδικότητα και στην υποκειμενικότητα της εμπειρίας.³³⁻³⁵ Η επιλογή της ΕΦΑ αποσκοπούσε στην ανάδυση του νοήματος που αποδίδουν οι συμμετέχοντες στην εμπειρία τους.

Συμμετέχοντες

Για την επιλογή του δείγματος εφαρμόστηκε η δειγματοληπτική τεχνική της χιονοστιβάδας.^{36,37} Η στρατολόγηση των συμμετεχόντων πραγματοποιήθηκε μέσα από την επαφή με την Παραολυμπιακή Ελληνική Επιτροπή. Αρχικά, έγινε τηλεφωνική επικοινωνία με 11 ενδιαφερόμενους παραθλητές, 3 από τους οποίους τελικά δεν συμμετείχαν στην έρευνα, καθώς δεν πληρούσαν τα κριτήρια. Τα κριτήρια συμμετοχής ήταν η συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας, ο μονός ή διπλός ακρωτηριασμός των κάτω άκρων και η επίκτητη αποκοπή τους, καθώς και η ένταξή τους σε κάποια αθλητική ολυμπιακή ομάδα ιστιοπλοΐας, ποδηλασίας, στίβου, ή ξιφασκίας. Επί πλέον κριτήριο αποτέλεσε το χρονικό διάστημα από τον ακρωτηριασμό. Συγκεκριμένα, έπρεπε να έχουν παρέλθει τουλάχιστον 3 έτη από τον ακρωτηριασμό και να έχει επιτευχθεί η εφαρμογή και η αξιοποίηση τεχνητού μέλους, καθώς και να έχει εδραιωθεί η ενασχόληση με τον αθλητισμό. Τελικά, το δείγμα αποτέλεσαν 7 άνδρες και μία γυναίκα. Για το παρόν δείγμα, από την εμπειρία του ακρωτηριασμού είχαν παρέλθει 10,2±5,8 έτη, από την προσθήκη του τεχνητού μέλους 9,8±6 έτη και από την έναρξη ενασχόλησης με τον παραθλητισμό 7,5±5,4 έτη. Τα δημογραφικά, τα κλινικά και τα αθλητικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων παρουσιάζονται στον πίνακα 1.

Πίνακας 1. Περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

	n	%
<i>Φύλο</i>		
Άνδρας	7	87,5
Γυναίκα	1	12,5
<i>Οικογενειακή κατάσταση</i>		
Έγγαμος με παιδί	3	37,5
Άγαμος	4	50,0
Σε σχέση	1	12,5
<i>Εκπαιδευτικό επίπεδο</i>		
Απόφοιτος λυκείου	6	75,0
Φοιτητής	2	25,0
<i>Επαγγελματική απασχόληση</i>		
Δημόσιος υπάλληλος	3	37,5
Ιδιωτικός υπάλληλος	1	12,5
Επαγγελματίας αθλητής	4	50,0
<i>Αιτία ακρωτηριασμού</i>		
Αυτοκινητιστικό ατύχημα	2	25,0
Ατύχημα με δίκυκλο	3	37,5
Οστεοσάρκωμα	2	25,0
Ατύχημα με τρένο	1	12,5
<i>Ακρωτηριασμένο μέλος</i>		
Δεξί πόδι	2	25,0
Αριστερό πόδι	4	50,0
Διπλός ακρωτηριασμός κάτω άκρων	2	25,0
<i>Βαθμός ακρωτηριασμού</i>		
Ισχίο	3	37,5
Πάνω από το γόνατο	1	12,5
Κάτω από το γόνατο	4	50,0
<i>Άθλημα</i>		
Ιστιοπλοΐα	2	25,0
Ποδηλασία	1	12,5
Στίβος	4	50,0
Ξιφασκία	1	12,5

Συλλογή δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων έλαβε χώρα από τον Μάρτιο του 2018 έως τον Ιανουάριο του 2019 και πραγματοποιήθηκε μέσω της ημιδομημένης συνέντευξης. Το πρωτόκολλο της συνέντευξης αποτελείτο από δέκα ερωτήσεις, οι οποίες διατυπώθηκαν με βάση τις αρχές της ΕΦΑ και ομαδοποιήθηκαν σε τρεις θεματικούς άξονες, που εστίαζαν στην εμπειρία του ακρωτηριασμού, στην πρόσθεση τεχνητού μέλους και στην ενασχόληση με τον αθλητισμό. Παραδείγματα ερωτήσεων τις οποίες οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν ήταν: «Μιλήστε μου για την εμπειρία του ακρωτη-

ριασμού σας. Πώς ήταν για εσάς όταν συνέβη αυτό;», «Θα ήθελα να μου μιλήσετε για την εμπειρία της πρόσθεσης του τεχνητού μέλους. Πώς βιώσατε τη διαδικασία;», «Πώς επηρέασε ο αθλητισμός την προσαρμογή σας στο τεχνητό μέλος;». Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με βάση το πρόγραμμα, τη διαθεσιμότητα και τη συναίνεση των συμμετεχόντων, σε χώρους της επιλογής τους. Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμαινόταν από 30 min έως και 1 ώρα και 30 min. Οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν και ελέγχθηκαν για την ακρίβειά τους.

Δεοντολογία

Για τη διεξαγωγή της έρευνας τηρήθηκαν όλοι οι κανόνες ερευνητικής δεοντολογίας.³⁴ Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για την εθελοντική τους συμμετοχή στην έρευνα, ενώ έλαβαν ενημερωτικό φυλλάδιο με τα στοιχεία της ερευνήτριας, τον σκοπό της έρευνας και τη διαδικασία συμμετοχής. Επίσης, κλήθηκαν να υπογράψουν το έντυπο συγκατάθεσης, όπου οι συνεντευξιζόμενοι ενημερώθηκαν για την τήρηση των κανόνων δεοντολογίας, περιλαμβανομένης της ανωνυμίας, της εμπιστευτικότητας και της δυνατότητας απόσυρσης από την έρευνα. Τέλος, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι, στην πιθανή δημοσίευση των αποτελεσμάτων, θα εξασφαλιστεί η ανωνυμία τους.

Ανάλυση δεδομένων

Η ανάλυση άρχισε με την επεξεργασία του υλικού των συνεντεύξεων, διαδικασία η οποία οδήγησε στην εμβάθυνση του περιεχομένου της κάθε μιας συνέντευξης σε επίπεδο περιγραφικό, λεξιλογικό και εννοιολογικό. Μέσα από την επανάληψη της ανάγνωσης των κωδικοποιήσεων και των νοημάτων, η εμπειρία των συνεντευξιζόμενων έγινε περισσότερο κατανοητή, ενώ αναθεωρήθηκαν, εμπλουτίστηκαν ή και απορρίφθηκαν τα αρχικά νοήματα που είχαν αποδοθεί στην εμπειρία του κάθε συμμετέχοντα. Στο επόμενο στάδιο αναδύθηκαν τα «θέματα», μέσα από τη δημιουργία του ερμηνευτικού κύκλου.³³ Τα θέματα και τα υποθέματα που προέκυψαν κατατάχθηκαν σε μια χρονολογική σειρά αρχίζοντας από την εμπειρία του ακρωτηριασμού, συνεχίζοντας στην προσηκνή τεχνητού μέλους και καταλήγοντας στην ενασχόληση με τον αθλητισμό. Η εν λόγω διαδικασία επαναλήφθηκε για κάθε μια από τις οκτώ συνεντεύξεις. Κατόπιν επιχειρήθηκε η σύνδεση των δεδομένων σε έναν κοινό άξονα, χωρίς να αλλοιώνεται ή να παραποιείται η μοναδικότητα των εμπειριών.

Αξιοπιστία και διαφάνεια

Για την αυθεντικότητα των αναλύσεων πραγματοποιήθηκε έλεγχος της υποκειμενικότητας του ερευνητή, με τη συστηματική εποπτεία από ομάδα συνεργατών και τη συμπλήρωση ημερολογίου, τεχνικές οι οποίες συνέβαλαν στην αναστοχαστικότητα του ερευνητή.^{38,39} Η ενδελεχής περιγραφή του τρόπου ανάλυσης των δεδομένων και η τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων με αυτούσια αποσπάσματα των συνεντεύξεων συνεισέφεραν στη διαφάνεια της έρευνας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την έρευνα αντικατοπτρίζουν τρία διαφορετικά στάδια της ζωής των ατόμων ως προς την εμπειρία τους αναφορικά με τον ακρωτηριασμό, την προσαρμογή τους στο τεχνητό μέλος και την ενασχόλησή τους με τον παραθλητισμό. Κάθε κύριο θέμα ενσωμάτωνε επί μέρους θέματα («υποθέματα») που αφορούσαν στην αντίθεση ανάμεσα στο βίωμα της αναπηρίας και της αρτιμέλειας, στην προσπάθεια ενσωμάτωσης στο τεχνητό μέλος και, τελικά, στην ανάδειξη μιας νέας ταυτότητας (πίν. 2).

Αναπηρία έναντι αρτιμέλειας: η προετοιμασία

Η προσωπική εμπειρία από τον ακρωτηριασμό χαρακτηρίζεται από έντονες και διάχυτες αντιδράσεις, όπως κλάμα και θυμός. Η άρνηση αποτέλεσε αντίδραση αξιοσημείωτη σε όλα τα στάδια της διαδικασίας του ακρωτηριασμού. Οι συμμετέχοντες ένιωσαν υπεύθυνοι για τη σωτηρία του μέλους του σώματός τους και την αποτροπή της απώλειάς του. Επιθυμούσαν διακαώς τη διατήρηση της σωματικής τους ακεραιότητας, γεγονός που ανέδειξε τη σημαντικότητα της αρτιμέλειας. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ένας αθλητής της ποδηλασίας που είχε διαγνωστεί με οστεοσάρκωμα: «*Η πρώτη σκέψη ήταν ότι δεν θα ακρωτηριαστώ, ότι ήθελα να κυνηγήσουμε όποια άλλη λύση θα μπορούσε να υπάρχει, για να σώσω το πόδι μου. Να προσπαθήσουμε να αφαιρέσουμε τον όγκο, αρκεί να μην κόψουμε το πόδι*». Οι αποτυχημένες προσπάθειες διάσωσης του μέλους οδήγησαν στο βίωμα της ματαίωσης και στην επίταση της άρνησης στην αλλαγή: «*Υπήρχε άρνηση ουσιαστικά από τον εαυτό μου ως προς αυτό. Όχι ότι δεν το είχα καταλάβει, απλά μάλλον δεν ήθελα να συμβεί ο ακρωτηριασμός*». Η διάψευση της προσδοκίας διάσωσης του μέλους με τη θέαση του ακρωτηριασμού επέφερε συναισθηματικό μούδιασμα: «*ΟΚ! Τελικά, έγινε ο ακρωτηριασμός. Για λίγα λεπτά δεν υπήρχαν συναισθήματα. Ήμουν για λίγο συναισθηματικά κενός*». Η νάρκωση συναισθη-

μάτων εμπεριείχε την απραγία, την αδράνεια, την αποφυγή σκέψης: «*Κράτησα στάση αναμονής. Δεν είχα ούτε φόβο, ούτε χαρά, ούτε λύπη. Ήμουν σε αναμονή, περίμενα να δω πώς θα εξελιχθεί η κατάσταση και τι θα γίνει*». Η συμπεριφορική απραξία συνδυάστηκε με μια αρχική γνωστική επεξεργασία, που συνέβαλε στον εξωραϊσμό του ακρωτηριασμού και στη σύνδεσή του με τη λύτρωση από την αβεβαιότητα: «*Αισθάνθηκα ανακούφιση όταν συνέβη, γιατί επί ένα μήνα το πόδι μου ήταν νεκρό και με είχε καθηλώσει στο κρεβάτι*».

Η ρήξη της εικόνας του εαυτού των συμμετεχόντων συνδέθηκε με την απώλεια της ολιστικής αντίληψης της ταυτότητάς τους: «*Πρώτ' απ' όλα δεν έβλεπα όρθιο τον εαυτό μου στον καθρέφτη*». Η άγνοια δημιούργησε φόβο που έφερε τους συμμετέχοντες αντιμέτωπους με τις δικές τους αναπαραστάσεις για τις κοινωνικές προκαταλήψεις σχετικά με την αναπηρία και την ανεπιθύμητη «ακρωτηριασμένη ταυτότητα»: «*Η αλήθεια είναι ότι χάνεις τη γη κάτω από τα πόδια σου. Μέχρι τότε δεν υπήρχε κάτι για να ξέρεις τι σημαίνει μια σωματική αναπηρία. Έβλεπες απλά κάποιους ανθρώπους στα φανάρια να ζητιανεύουν. Ήταν ένα shock για μένα, γιατί δεν ήξερα τι πρέπει να κάνω, πώς θα συνεχίσω να ζω και όλα αυτά*». Οι συμμετέχοντες έρχονταν καθημερινά αντιμέτωποι με όσα δεν μπορούσαν να κάνουν και με όσα φοβούνταν ότι δεν θα ξανακάνουν. Οι αγαπημένες ενασχολήσεις πέρασαν στη λήθη, ενώ η ντροπή και η δυσκολία αποδοχής του εαυτού καθορίστηκαν από την επανάκτηση κοινωνικών ρόλων: «*Ένωθα και μελλοντικά ανίκανος. Αναρωτιόμουν πώς θα αντεπεξέλθω στη ζωή. Γενικά, γίνεται ένας βομβαρδισμός σκέψης για το μετά. Και όλο αυτό με τρομοκρατούσε, με στενοχωρούσε, με άγχωνε. Δηλαδή, "τι θα μπορώ να κάνω; Τι δεν θα μπορώ να κάνω; Πώς θα δουλεύω; Πώς θα έχω ερωτική ζωή; Πώς θα έχω δραστηριότητες στη ζωή μου;"*». Επίσης καθορίστηκαν και από βιώματα περί κοινωνικού στιγματισμού: «*Σε έναν πολύ φρέσκο ασθενή κτυπούν άσχημα όλα αυτά τα βλέμματα των άλλων. Δηλαδή του μένει αρνητικός αντίκτυπος*». Τελικά, μια πρόσκαιρη λύση συμφιλίωσης με τη νέα εικόνα αποτέλεσε η απομόνωση: «*Τώρα θέλω να είμαι μόνος μου. Δεν θέλω κανέναν. Θέλω απλά να ηρεμήσω*».

Πίνακας 2. Παρουσίαση θεμάτων και υποθεμάτων.

Θέματα	Υποθέματα
Αναπηρία έναντι αρτιμέλειας: η προετοιμασία	Ενσώματη αντίδραση στον ακρωτηριασμό Ρήξη της εικόνας εαυτού Αναδιαμόρφωση κοινωνικών σχέσεων
Η προσπάθεια ενσωμάτωσης του πρόσθετου μέλους: το σημείο εκκίνησης	Η επίμονη εκπαίδευση στη χρήση του πρόσθετου μέλους Η αμφίθυμη αλληλεπίδραση με το πρόσθετο μέλος
Η νέα ταυτότητα: η επανεκκίνηση	Τα προνόμια του παραθλητισμού και η ένταξη στην ομάδα των «εκλεκτών» Θετική νοηματοδότηση της ζωής μέσα από τον παραθλητισμό

Η μετάβαση από την αρτιμέλεια στην αναπηρία οδήγησε στην αναδιαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων. Μια από αυτές ήταν η απώλεια αγαπημένων προσώπων, η οποία αποδόθηκε στην ψυχική αδυναμία των άλλων: «Ξέρεις, κακά τα ψέματα, όταν έχεις ένα θέμα υγείας μπορεί κάποιος φίλοι να φύγουν από κοντά σου, γιατί δεν το αντέχουν. Δεν μπορώ να κακολογήσω κανέναν. Και κοπέλες έχουν φύγει από κοντά μου, όταν το έμαθαν». Παράλληλα, οι σχέσεις που διατηρήθηκαν περιορίστηκαν στο περιβάλλον του σπιτιού, όσο το αίσθημα της ντροπής επέμενε: «Εντάξει, τότε δεν μου άρεσε (η κατάσταση του ακρωτηριασμού), γιατί δεν είχα ακόμη 100% συνειδητοποιήσει αυτό που μου είχε συμβεί και δεν ήθελα και πολύ να βγαίνω από το σπίτι. Απλά, ερχόντουσαν οι φίλοι μου από το σπίτι...». Σε αυτό το πλαίσιο δημιουργήθηκαν εξαρτητικές σχέσεις, στις οποίες αναγνωρίστηκε η ζωτική σημασία της βοήθειας: «Χρειάζεσαι τη βοήθεια των άλλων, την έχεις ανάγκη. Άρα, χαιρόσουν που είχες κάποιους ανθρώπους δίπλα σου να σε φροντίζουν». Παρ' όλα αυτά, η φροντίδα συγγερόταν άμεσα με την υπερπροστασία και μερικές φορές εγκλωβίζε τους συμμετέχοντες, ενισχύοντας αισθήματα ανημποριάς και ανασφάλειας: «Ήθελα να πάω σχολείο και μου έλεγαν "Α, περίμενε να έλθει ο μπαμπάς να σε πάει στο σχολείο". Ήθελα να πάω για καφέ "Α, περίμενε να έλθει ο μπαμπάς να σε πάει για καφέ". Έκανα ότι σκόνταφτα, πιο πολύ τρώμαζα με τους δικούς μου και με την αντίδρασή τους, παρά με εμένα». Στη συνέχεια, η χαμένη αυτονομία οδήγησε στην αναδιαμορφωμένη σχέση με τον εαυτό, καθώς ορισμένοι επέλεξαν να διεκδικήσουν τη χαμένη τους ανεξαρτησία: «Πεισμώνεις και λες "Η κάθεσαι και πεθαίνεις, ή συνεχίζεις και ζεις. Παλεύεις για το καλύτερο"».

Η προσπάθεια ενσωμάτωσης του πρόσθετου μέλους: το σημείο εκκίνησης

Το πρόσθετο μέλος και η εκπαίδευση στη χρήση του παρουσιάστηκαν ως μια μονόδρομη λύση, που θα απάλλασσε τους συμμετέχοντες από την ταυτότητα του ανάπηρου: «Δεν έλαβα κάποια απόφαση, ήταν η εξέλιξη του πράγματος. Έχασες το μέλος, πρέπει να βάλεις νέο μέλος». Η ανάγκη για επιστροφή στην παρελθούσα ζωή συνοδεύτηκε από θυσίες. Οι θυσίες αυτές έγιναν κατά τη διαδικασία της εκμάθησης της χρήσης του πρόσθετου μέλους και αφορούσαν τόσο την αντοχή στον πόνο όσο και την υπομονή στη χρονοβόρα και σταδιακή φύση της εκμάθησης: «Εκεί είναι το δύσκολο κομμάτι της εκπαίδευσης, ο πόνος! Και το μυστικό είναι να πας κόντρα στον πόνο», «Ετρωγες όλη σου την ημέρα εκεί για την εκπαίδευση. Αυτό και μόνο ήταν επίπονο για μένα. Ήθελε μεγάλη προσπάθεια, ήταν πολλές και οι ώρες αναμονής». Η διαδικασία της εκπαίδευσης συνοδεύτηκε από φοβίες, οι οποίες συνδέθηκαν με την απώλεια του αυτοματισμού, τη μετ' εμποδίων κίνηση και τα «φράγματα» που παρακώλυαν

την πορεία προς τον «έξω κόσμο», τις φοβίες ισορροπίας του σώματος, τους κινδύνους πτώσεων και αποτυχίας: «Δεν μπορείς να περπατήσεις. Λες "ΟΚ! Όσο διάθεση και να έχω, δεν γίνεται"», «Σίγουρα είναι κάτι νέο, κάτι άγνωστο, κάτι που σε φοβίζει. Ήξερα ότι δεν θα πέσω. Όχι ότι δεν πέφτεις ποτέ, αλλά φοβόμουν να αφήσω τις πατερίτσες».

Τα πρώτα στάδια γνωριμίας με το πρόσθετο μέλος χαρακτηρίστηκαν από αμφιθυμία και δυσπιστία: «Δηλαδή, στην αρχή το νιώθεις, ένα πράγμα πολύ βαρύ και λες, βρε παιδί μου "Δεν πρόκειται να τα καταφέρω ποτέ να το περπατήσω. Πώς θα τρέξω εγώ με αυτό το πράγμα; Θα μπορέσω να τρέξω ξανά;". Παρατηρήθηκε ότι το πρόσθετο μέλος διακρινόταν από το υπόλοιπο σώμα, χωρίς να έχει ενσωματωθεί στην ατομική εικόνα. Βιωνόταν ως ξένο μέλος, με το οποίο τα άτομα συμβιβάζονταν και εξαναγκάζονταν σε θυσίες στον βωμό της αποκατάστασης της λειτουργικότητας. Μια προσπάθεια συμφιλίωσης αποτέλεσε η διακόσμηση και η αναδιαμόρφωση του πρόσθετου μέλους, με στόχο την επίτευξη μιας επιθυμητής εξωτερικής όψης και εμφάνισης: «Το ήθελα γυμνό. Το ήθελα λίγο πιο ρομποτικό εμφανισιακά. Αρχίζεις να παίζεις μετά. Αλλά μέχρι να φθάσεις σε αυτό το σημείο, να θέλεις να το δείξεις και να θέλεις να παίζεις με αυτό και να το αποδεχθείς ως εικόνα... ναι, στην αρχή σε ξενίζει». Στο τέλος, αποδείχθηκε η πολυτιμότητα του πρόσθετου μέλους, ως μέσου που εξασφαλίζει τη λειτουργικότητα και προσφέρει την αίσθηση και την ταυτότητα του αρτιμελούς, μια απαρτιωμένη εικόνα που είναι επιθυμητή, τόσο για τους συμμετέχοντες, όσο και για τον κοινωνικό περίγυρο και την κοινωνία: «Είμαι ξανά όρθιος!», «Είναι το εργαλείο σου που θα το φορέσεις, όπως θα φορέσει κάποιος κυνηγός τις γαλότσες του». Ωστόσο, όταν το πρόσθετο μέλος καθιστούσε τους συμμετέχοντες λειτουργικούς και απαλλαγμένους από βασικούς περιορισμούς, σωματικές ενοχλήσεις και φόβους, τότε βιωνόταν ως προέκταση της σωματικής ολότητας, διαφορετικά δεν γινόταν αποδεκτό: «Εντάξει, όταν έχουμε αυτά τα προβλήματα... είναι λίγο εκνευριστικό. Όταν σε ενοχλεί, είσαι και εσύ λίγο κακόκεφος. Δηλαδή, τώρα ας πούμε έχω αδυνατίσει, οπότε έχει κενό. Δεν εφαρμόζει πάνω σ' εμένα, όπως θα έπρεπε. Και το νιώθω λίγο πιο βαρύ... με ενοχλεί λίγο. Αν είναι όλα μια χαρά, δεν έχει κανένα πρόβλημα, το αισθάνεσαι σαν να είναι δικό σου. Δηλαδή, υπήρχε περίοδος, όντως, που δεν καταλάβαινες κανένα πρόβλημα». Τελικά, έγινε σαφές ότι η απώλεια είναι παρούσα καθημερινά και το παρελθόν αναβιώνεται: «Κάθε πρωί φοράω το τεχνητό πόδι μου. Αρχικά, το νιώθω σαν κάτι ξένο. Μετά από λίγο γινόμαστε φίλοι».

Η νέα ταυτότητα: η επανεκκίνηση

Ο αθλητισμός βοήθησε τα άτομα να βελτιώσουν τη

σωματική τους κατάσταση και εικόνα, έτσι ώστε να είναι περισσότερο δεκτικά και ανθεκτικά στο πρόσθετο μέλος, αλλά και να αντιληφθούν τα προνόμια του παραθλητισμού και της ένταξης στην ομάδα των «εκλεκτών». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το υγιές σώμα και το τεχνητό μέλος να προσεγγίζονται ως ένα όλον: «Όσο πιο καλά γυμνασμένος είσαι, όσο πιο καλή φυσική κατάσταση έχεις, τόσο πιο εύκολο σου είναι να προσαρμοστείς στο πρόσθετο. Τώρα που ασχολήθηκα με τον αθλητισμό και έχασα κάποια κιλά, δυνάμωσα. Για έναν επαγγελματία αθλητή το σώμα του είναι το εργαλείο του». Παράλληλα, επωφελήθηκαν μέσω του αθλητισμού, ταξίδεψαν, δικτυώθηκαν και κοινωνικοποιήθηκαν, έγιναν δημόσια πρόσωπα, απομακρύνθηκαν και αποστασιοποιήθηκαν από την τραυματική εμπειρία, όχι μόνο γνωστικά, αλλά χωρικά και συναισθηματικά: «Ο στίβος είναι ένα ευγενικό κομμάτι της ζωής μου. Έχω κάνει πολλά ταξίδια, έχω γνωρίσει πολύ κόσμο. Έγινα διάσημος». Όπως χαρακτηριστικά υποστήριξε ένας συνεντευξιαζόμενος και, συγκεκριμένα, αθλητής του στίβου, ο αθλητισμός ανατροφοδότησε θετικά την εικόνα για τον εαυτό του, την ξεχωριστή αξία του και την αυτοεκτίμησή του: «Με βοήθησε, μου έδωσε περισσότερη αυτοπεποίθηση. Ένιωθα συνέχεια όλο και πιο περήφανος για τον εαυτό μου, για τις επιδόσεις και τα κατορθώματά μου». Μέσα από τον αθλητισμό τα άτομα ανακάλυψαν την «κοινότητα των ομοίων», η οποία λειτούργησε ως πρότυπο μίμησης. Δημιούργησε συναισθήματα ανυπομονησίας και αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη για επιμονή, περαιτέρω προσπάθεια και πείσμα για την ατομική επιτυχία: «Όταν βλέπω έναν αθλητή να τρέχει μαζί μου έχοντας την ίδια αναπηρία, λέω ότι “Θα τα βγάλεις πέρα και εσύ. Εφόσον τα κατάφερε αυτός, θα τα κάνω και εγώ. Εφόσον μπορεί κάποιος άλλος, μπορώ κι εγώ”». Παράλληλα, οι διακρίσεις που επιτυγχάνουν τους οδηγούν στη δημοσιότητα, στην αναγνώριση και στην προβολή. Όλα αυτά συμβάλλουν στην ενεργητική αφήγηση της ιστορίας: «Ίσα-ίσα προβάλλω την εικόνα μου και στην καθημερινότητά μου και στα social media. Σε εμένα και σε συναθλητές φίλους μου μας αρέσει να τραβάμε λίγο παραπάνω τα βλέμματα. Γενικά μπορεί να παίζουμε με την εικόνα μας, πολλές φορές, επίτηδες... Έτσι, λίγο για το παιχνίδι με τον κόσμο». Οι συμμετέχοντες απέκτησαν την «ταυτότητα του αθλητή», η οποία εμπεριέχει την επίπονη προσπάθεια για κατάκτηση του επιδιωκόμενου σκοπού, την αφοσίωση στον αγωνιστικό στόχο και τις θυσίες που συνδέονται με την επιλογή μιας νέας ζωής: «Όταν είσαι επαγγελματίας αθλητής, αυτό που σε απασχολεί άμεσα είναι το σώμα σου. Σίγουρα το προσέχεις πάρα πολύ, κοιτάξεις να τρέφεις πολύ σωστά, να κάνεις πάντα την ανάλογη γυμναστική που πρέπει να γίνει. Εντάξει, είναι τρόπος ζωής. Σίγουρα πρέπει να περιορίσεις τον χρόνο με φίλους και τις εξόδους σου. Είναι θέμα προτεραιοτήτων, επιλογών και σκοπού».

Η ζωή μετά τον ακρωτηριασμό σηματοδοτήθηκε από γνωστικές και συμπεριφορικές αναπροσαρμογές και νοηματοδοτήθηκε θετικά μέσω του παραθλητισμού. Οι συμμετέχοντες παρουσίασαν τη διάθεση να επιτύχουν την ανθεκτικότητα και την αφήγηση της ζωής τους με βάση την απώλεια. Ο ακρωτηριασμός νοηματοδοτήθηκε ως μια διέξοδος και ευκαιρία για ζωή, υγεία και λειτουργικότητα: «Ο ακρωτηριασμός μου έδωσε ουσιαστικά μια νέα ευκαιρία, μια νέα ζωή. Χωρίς το πρόσθετο μέλος, χωρίς τον αθλητισμό και το πρόσθετο, δεν θα μπορούσα να κάνω τίποτα, να έχω τη ζωή που έχω τώρα. Ζω μια καλύτερη ζωή από αυτή που ζούσα πριν». Οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν ότι το παρελθόν κατέστη μη αναστρέψιμο, γι' αυτό προσπάθησαν να προσδιοριστούν ως διαφορετικοί άνθρωποι που έμαθαν να ζουν με την παρουσία της απώλειας, επιθυμώντας να ορθοποδήσουν: «Άλλαξα τελείως τρόπο ζωής. Μπορεί να μην έχει σχέση μόνο το κομμάτι του ακρωτηριασμού, αλλά μπορεί να έχει σχέση και η ενασχόλησή μου με τον αθλητισμό. Όταν, μετά τον ακρωτηριασμό, άρχισα τον πρωταθλητισμό, η ζωή μου άλλαξε. Έγινα τελείως διαφορετικός άνθρωπος, πιο ήρεμος, πιο χαλαρός, πιο δεκτικός». Η απώλεια νοηματοδοτήθηκε διαφορετικά και η μοναδικότητα έλαβε θετική χροιά μέσα από το αίσθημα του «εμείς» και του «μαζί», της σύμπνοιας και της ομοψυχίας με τους συναθλητές. Όπως ανέφερε ένας αθλητής της ιστιοπλοΐας: «Πηγαίνοντας λοιπόν στον πρώτο αγώνα και βλέποντας όλη αυτή την κοινότητα ατόμων με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ), άλλος να μην έχει χέρια, άλλος να μην έχει πόδια, αλλά κανένας να μην ασχολείται με αυτό... εγώ γούρλωσα τα μάτια. Τι γίνεται εδώ πέρα; Χαμός! Πανηγύρι!». Τα εμπόδια παραγκωνίστηκαν και το παρελθόν πέρασε στη λήθη για χάρη του μέλλοντος: «Όπως καταλαβαίνεις, το παρελθόν σβήνεται όταν έχω νέα δεδομένα για εμένα. Δηλαδή δεν κάθομαι να σκεφθώ όσα έγιναν. Τέρμα. Τα διαγράφουμε. Είπα “ΟΚ. Χάσαμε το πόδι μας, δεν είναι ωραίο. Τι μπορούμε να κάνουμε τώρα;”». Οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν το άθλημα ως ευκαιρία για τη δεύτερη, πρωτόγνωρη, ζωή τους, την οποία αξιοποίησαν για να αναλάβουν και πάλι τον έλεγχο της ζωής τους. Καμιά καταστροφολογική σκέψη δεν μπορούσε να σταθεί εμπόδιο στην επίλυση αναπάντεχων προβλημάτων, καθώς είχαν ανακτήσει την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους: «Έχω αλλάξει, εκτιμώ περισσότερο κάποια πράγματα στη ζωή. Νιώθω περισσότερο ευγνώμων, πιο εύκολα πλέον αναγνωρίζω την ευεργεσία. Προσπαθώ να βιώνω την κάθε στιγμή πιο έντονα, να εκτιμώ την κάθε στιγμή περισσότερο και να χαίρομαι γι' αυτά που έχω και να μην είμαι άπληστος, γιατί έχω δει την άλλη πλευρά». Ο αθλητισμός νοηματοδοτήθηκε ως μια απελευθέρωση, ένα πέρασμα από το παρελθόν του ακρωτηριασμού και της αδράνειας στο παρόν του πρόσθετου μέλους και της δράσης. Ένας αθλητής του στίβου περιγράφοντας την εμπειρία του στο

άλμα εις μήκος ανέφερε: «Περάσαμε σε άλλα συναισθήματα, ότι πετούσα, ότι ένιωσα αισθήσεις που δεν είχα ξαναιώσει ποτέ... Τρομερή η αίσθηση, αυτή η παύση στον αέρα, να νιώθεις ότι βρίσκεσαι κάπου ψηλά, ότι έχεις κάνει αυτό το μεγάλο άλμα. Σηκώνεσαι από το σκάμμα, κοιτάς κάτω και βλέπεις ένα πρόσθετο μέλος. Εκεί νιώθεις υπερήφανος, νιώθεις ότι κάτι καταφέρνεις παραπάνω». Τέλος, η πληκτική καθημερινότητα αντικαταστάθηκε από τη δράση και την αυτονομία και η ζωή νοηματοδοτήθηκε ως μια πρόκληση, ένας δρόμος που δεν έχει όρια: «Ο αθλητισμός σε συνδυασμό με τα ταξίδια και τους στόχους που βάζεις σίγουρα σε κάνουν έναν τελείως διαφορετικό άνθρωπο. Πρώτα, έβλεπα τη ζωή μου σε έναν στενό δρόμο. Τώρα δεν υπάρχουν ανυπέβλητα εμπόδια στον δρόμο. Όλα γίνονται».

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας ανέδειξαν ότι ο αθλητισμός δεν συμβάλλει μόνο στην προσαρμογή του ατόμου στο πρόσθετο μέλος, αλλά δραματίζει καταλυτικό ρόλο στο σύνολο της εμπειρίας. Η βιωμένη εμπειρία των συμμετεχόντων προσδιορίστηκε από τρία κομβικά σημεία. Το πρώτο κεντρικό σημείο ήταν ο ακρωτηριασμός, ο οποίος, σε συμφωνία με προηγούμενες έρευνες, κατέστη αναπόδραστος όταν οι ιατρικές προσπάθειες και οι προσωπικές θυσίες αποδείχθηκαν ατελέσφορες.¹⁻⁴ Η αρχική αντίδραση στην απώλεια ανέδειξε τον θρήνο για τη ματαίωση των προσδοκιών της διάσωσης του μέλους και συνεπώς για τη χαμένη λειτουργικότητα και ταυτότητα του αρτιμελούς. Τη συναισθηματική και συμπεριφορική ένταση προϋπάντησε η αδράνεια. Αυτή η παθητικότητα που επιλέχθηκε έναντι της παρορμητικότητας ενείχε μια λειτουργικότητα. Συγκεκριμένα, τα άτομα προστάτευαν τους εαυτούς τους από λανθασμένες κινήσεις και καταστροφολογικές συναισθηματικές και συμπεριφορικές αντιδράσεις, που θα μπορούσαν να τους επιφέρουν περαιτέρω δεινά. Στην παρούσα έρευνα οι συμμετέχοντες δεν έδρασαν σκεπτόμενοι νοσταλγικά το τραυματισμένο μέλος και την τύχη του. Αντίθετα, αφού δεν κατάφεραν να διασώσουν την ακεραιότητά τους, εξομάλυναν την απώλειά τους. Εστίασαν στη δυσλειτουργία του τραυματισμένου μέλους, το οποίο αποκλείστηκε από τη σωματική ολότητα. Συνεπώς, η αποκοπή εξ αρχής εξωραϊστική, θεωρούμενη ως ανακουφιστική.

Παράλληλα, η απώλεια του μέλους επέφερε μια σειρά αλλαγών και απωλειών. Πιο αναλυτικά, η αλλαγή της εικόνας σώματος έθεσε τα άτομα σε άνιση αλληλεπίδραση με τους άλλους. Τα κανονιστικά πρότυπα και στερεότυπα, ο φόβος της απόρριψης και οι δικές τους προκαταλήψεις για την αναπηρία αποτέλεσαν πλήγμα για τον εαυτό τους,

καθώς ήλθαν αντιμέτωπα με το υποκειμενικό αίσθημα της αναπηρίας που προκαλούσε κοινωνικό αποκλεισμό και ντροπή.¹⁰⁻¹⁴ Επίσης, ένα μη αναστρέψιμο παρελθόν δημιούργησε τόσο αβεβαιότητα όσο και ένα μέλλον που τρόμαζε. Στην έρευνά μας οι φόβοι σχετίστηκαν με την επανένταξη των ατόμων στα κοινωνικά πλαίσια και στους ρόλους που είχαν στο παρελθόν. Το εν λόγω εύρημα έρχεται σε συμφωνία με έρευνες που αναφέρονται στις μελλοντικές ανησυχίες, ως κωλύματα για την προσαρμογή αυτών των ατόμων στις νέες συνθήκες.^{19,22,23} Επί πλέον, επιβεβαιώνεται ότι η απώλεια του μέλους προδιαγράφει την αναδιαμόρφωση της καθημερινότητας, με την απώλεια της αυτονομίας, του αυτοματισμού, τον αποχαιρετισμό αγαπημένων δραστηριοτήτων και την καθιέρωση εξαρτητικών σχέσεων με τους σημαντικούς άλλους. Αυτό που διαφοροποιεί την παρούσα έρευνα από άλλες έρευνες είναι το γεγονός ότι η υπέρμετρη φροντίδα και η υπερπροστασία από την πλευρά των άλλων δεν καθυσάχασαν και δεν αδρανοποίησαν τους συμμετέχοντες. Αντίθετα, λειτούργησαν ως η κινητήρια δύναμη για να ενεργήσουν με πείσμα και σκέψεις που θα τους απάλλασαν από την απραγία. Έλαβαν τη ζωή στα χέρια τους και ωθήθηκαν στη δράση και στον μονόδρομο της προσαρμογής στη ζωή με το πρόσθετο μέλος. Συνεπώς, η παθητικότητα, η αδράνεια και η άρνηση του ακρωτηριασμού, καθώς και η απόσυρση από τη ζωή που έχουν προταθεί από τους Couture et al¹¹ και τον Desmond²² φαίνεται ότι έχουν πρόσκαιρο χαρακτήρα, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης.

Το δεύτερο κομβικό σημείο αποτέλεσε η χρήση του πρόσθετου μέλους και η προσαρμογή σε αυτό, ως μια εμπειρία που χαρακτηρίστηκε από δυσκολίες και προσκόμματα. Ο πόνος, ο απαιτούμενος χρόνος εκμάθησης και οι φοβίες παρουσιάστηκαν ως παγίδες, τις οποίες οι συμμετέχοντες έπρεπε με κουράγιο, αντοχή και πείσμα να αντιμετωπίσουν για να μη χάσουν τη λειτουργικότητα. Τα αποτελέσματά μας έρχονται σε συμφωνία με εκείνα προηγούμενων ερευνών σχετικά με την αμφιταλάντευση μεταξύ της εικόνας του σώματος πριν και μετά από τον ακρωτηριασμό και μετέπειτα με το πρόσθετο μέλος.^{9,10,21} Η σχέση ανάμεσα στους συμμετέχοντες και στο πρόσθετο μέλος χαρακτηρίστηκε από μια δυναμική και έντονη αλληλεπίδραση. Στα αρχικά στάδια της γνωριμίας με το πρόσθετο μέλος, το σχετικό μέλος διαφοροποιήθηκε, τόσο από το υπόλοιπο σώμα, όσο και από το υγιές πόδι, καθώς η ανοίκεια εικόνα, η ξένη αίσθηση και η μειωμένη λειτουργικότητα προκαλούσαν δυσπιστία. Όπως επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφία, η σταδιακή ανάκτηση της λειτουργικότητας, η επιστροφή στα παρελθοντικά δεδομένα ζωής με την ανεξαρτησία και την αυτονομία, είναι αυτά που δίνουν θετική αξία στο σώμα και στο πρόσθετο μέλος.^{27,30,31} Παρ' όλα αυτά,

αναδεικνύεται ότι η απώλεια είναι πάντα παρούσα και παραμένει ένα αναπόσπαστο τμήμα στη ζωή των ατόμων. Συγκεκριμένα, το πρόσθετο μέλος δεν αποτελεί πλήρες και αδιάσπαστο τμήμα του σώματος, αλλά, αντίθετα, έναν σταθεροποιητικό παράγοντα της διάθεσης ανάλογα με τα θετικά ή τα αρνητικά επακόλουθά του: όταν συμβάλλει στη λειτουργικότητα και στην αρεστή εικόνα, το βίωμα της απώλειας μετατοπίζεται στη λήθη του παρελθόντος, ενώ όταν δημιουργεί αισθήματα ανασφάλειας, αβεβαιότητας και φόβου, η τραυματική εμπειρία αναβιώνεται στο παρόν.

Το τρίτο κομβικό σημείο είναι η λυσιτέλεια του αθλητισμού. Τα ευρήματά μας συμφωνούν με τη θεωρία της μετατραυματικής ανάπτυξης (*post-traumatic growth*), σύμφωνα με την οποία οι τραυματικές εμπειρίες μπορεί να έχουν μεταγενέστερα θετικό αντίκτυπο στη ζωή των ατόμων, μέσα από την επαναξιολόγηση της συγκεκριμένης εμπειρίας και της ζωής γενικά.⁴⁰⁻⁴² Οι θετικές αλλαγές αφορούν στην ανακάλυψη της προσωπικής δύναμης, στις νέες προοπτικές στη ζωή του ατόμου, στις πιο ποιοτικές σχέσεις με τους άλλους, στη μεγαλύτερη εκτίμηση της ζωής, στην επανεκτίμηση προτεραιοτήτων και στόχων ζωής, καθώς και στην ενδυνάμωση της πνευματικότητας. Παράλληλα, ο τρόπος με τον οποίο εκτυλίσσεται η ζωή των συμμετεχόντων μέσα από τον αθλητισμό μπορεί να ερμηνευτεί με βάση τη θεωρία της γνωστικής προσαρμογής (*theory of cognitive adaptation*), σύμφωνα με την οποία τα άτομα, στην προσπάθειά τους να προσαρμοστούν ψυχολογικά και γνωστικά στις συνθήκες της κρίσιμης κατάστασής τους, καταφεύγουν σε νοητικές διαστρεβλώσεις, καλλιεργούν αυταπάτες ή τρέφουν ψευδαισθήσεις, οι οποίες, ωστόσο, διαδραματίζουν σημαντικό και θετικό ρόλο στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των νέων συνθηκών.⁴³ Τρία είναι τα ζητήματα σχετικά με τα οποία περιστρέφονται αυτές οι διαδικασίες γνωστικής προσαρμογής των ατόμων. Πρώτον, η αναζήτηση βαθύτερου νοήματος της τραυματικής εμπειρίας προκειμένου να δώσουν εξηγήσεις για τα αίτια που οδήγησαν στη συγκεκριμένη κατάσταση και να αναθεωρήσουν το νόημα της ζωής μετά την εμφάνιση του προβλήματος υγείας. Δεύτερον, η επανάκτηση του ελέγχου της ζωής και της πορείας της υγείας τους, κάνοντας θετικές σκέψεις ή κρατώντας θετική στάση απέναντι στο πρόβλημα υγείας, πραγματοποιώντας αλλαγές στις συνήθειες και στον τρόπο ζωής, ή προσλαμβάνοντας επαρκείς πληροφορίες για την αποκατάσταση της υγείας τους. Τρίτον, η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, κάνοντας συγκρίσεις προς τα κάτω, με περιπτώσεις άλλων ατόμων (πραγματικών ή υποθετικών) που είναι το ίδιο ή λιγότερο καλά σε σχέση με τους ίδιους ώστε να νιώσουν ότι βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, ή κάνοντας συγκρίσεις προς τα επάνω, όπου το υπό σύγκριση άλλο άτομο, αν και μπορεί να είναι σε χειρότερη μοίρα,

θεωρείται ότι αντιμετωπίζει καλά την κατάσταση κι έτσι δίνει ένα καλό παράδειγμα προς μίμηση. Συγκεκριμένα, ο αθλητισμός επέφερε θετικές αλλαγές στη ζωή των συμμετεχόντων, όπως στην ομαλότερη συμβίωση ανάμεσα σε αυτούς και στο πρόσθετο μέλος, καθώς συνέβαλε τόσο στην εκγύμναση των μυών, στην ανάκτηση του αυτοματισμού, της λειτουργικότητας και της ανεξαρτησίας, όσο και στη θετική αναδιαμόρφωση της εικόνας σώματος και στη βελτιωμένη ποιότητα ζωής. Ανέκτησαν έμπρακτα τον έλεγχο της ζωής τους, διακοσμώντας και αναδιαμορφώνοντας το πρόσθετο μέλος, ταξιδεύοντας εντός και εκτός της χώρας, προβάλλοντας τον εαυτό τους και τα επιτεύγματά τους, αποκτώντας δημοσιότητα και αθλητικές διακρίσεις.

Παράλληλα, καθοριστικής σημασίας αποδείχθηκε η ένταξη στην ομάδα των ομοίων. Προηγούμενες έρευνες έχουν αναδείξει την προσαρμοστική αξία της ομάδας των ομοιοπαθών και των συναθλητών στην αντιμετώπιση και στη διαχείριση των κοινωνικών διακρίσεων και του στιγματισμού.^{14,20,32} Στην παρούσα έρευνα οι συμμετέχοντες επανεντάχθηκαν στην κοινωνία δυναμικά, βρίσκοντας το δικό τους σημείο αναφοράς. Βρήκαν μια ενθαρρυντική «οικογένεια», η οποία λειτούργησε ως υποστηρικτική δικλείδα ασφαλείας σε όλο το ταξίδι της εμπειρίας προσαρμογής στον ακρωτηριασμό, αναδεικνύοντας τη βαρύτητα της υποστήριξης από την πλευρά των σημαντικών άλλων. Επίσης, ενώ στα πρώτα στάδια του ακρωτηριασμού επικρατούσε η συστολή, μετέπειτα η ομάδα έδρασε κατευναστικά ως προς την ντροπή, τον φόβο και το άγχος της απόρριψης. Τα άτομα έπαψαν να αποτελούν το επίκεντρο αρνητικών σχολιασμών. Έγιναν ξεχωριστά, «εκλεκτά» άτομα, διακεκριμένοι αθλητές με την προβολή, την κοινωνική αναγνώριση και την ανεμπόδιστη εξιστόρηση της εμπειρίας τους να επιδιώκονται συνειδητά, με απώτερο στόχο τον θαυμασμό, την προβολή νέων προτύπων για άλλους ανθρώπους και την εγκαθίδρυση μιας νέας κανονικότητας.^{21,42}

Συνεχίζοντας με τις προβλέψεις των δύο παραπάνω θεωριών, τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν ότι οι συμμετέχοντες επεδίωκαν την αυτοβελτίωση, η οποία επήλθε μέσα από αλληπάλληλες συγκρίσεις με άλλους παραθλητές που βίωναν σοβαρότερες απώλειες και οι οποίοι θριάμβευαν στον αθλητικό χώρο. Η ομάδα αυτή λειτούργησε ως πρότυπο μίμησης και καθρέφτης της μελλοντικής θετικής εξέλιξης.⁴³⁻⁴⁶ Θέτοντας ως στόχο να φθάσουν και να ξεπεράσουν τα εν λόγω παραδείγματα των άλλων υιοθέτησαν ένα τελεολογικό σκεπτικό για τη συμπεριφορά τους. Μέσα από τις συγκρίσεις και την «ταυτότητα του αθλητή»⁴⁷ εξύψωσαν τους εαυτούς τους, διατήρησαν τη θετική αυτοαξιολόγηση, την αυτοεκτίμηση, την αυταξία, την αυτεπάρκεια, την αυτοαποδοχή, τον αυτοσεβασμό, την αξιοσύνη, την υπερηφάνεια

και συνειδητοποίησαν ότι ένας σκοπός ανώτερος μπορεί να νοηματοδοτήσει την απώλεια.

Τα άτομα δεν διεκδίκησαν την επιστροφή στην παρελθοντική τους ζωή, αλλά τη δημιουργία μιας καινούριας ζωής, η οποία βασίστηκε στη νέα ταυτότητα. Δεν απώθησαν την τραυματική εμπειρία τους, αλλά έμαθαν να ζουν με την απώλειά τους, επαναξιολογώντας αυτή. Στα δικά τους μάτια, ο ακρωτηριασμός νοηματοδοτήθηκε ως η αφετηρία για αλλαγή προτεραιοτήτων και για νέους στόχους που διαφοροποιούν το παρελθόν από το παρόν. Έμαθαν να αποδίδουν αξία στις απλές καθημερινές στιγμές, εκφράζοντας ευγνωμοσύνη για την προοπτική ζωής που απέκτησαν μέσα από τον παραθλητισμό. Άρχισαν να ορίζουν τον εαυτό τους όχι με βάση τα απολεσθέντα, αλλά σύμφωνα με τις νέες κατακτήσεις. Η ζωή άρχισε να προσλαμβάνεται ως μια πρόκληση. Ακόμη και οι αποτυχίες νοηματοδοτήθηκαν θετικά, καθώς η προηγούμενη «ατυχία» και «αποτυχία» ήταν αυτή που αναπρογραμματίσε τη ζωή τους.

Ερευνητικοί περιορισμοί

Η δειγματοληπτική τεχνική της χιονοστιβάδας διευκόλυνε την εύρεση συμμετεχόντων με τα αναγκαία χαρακτηριστικά. Ωστόσο, δεν υπάρχει δυνατότητα γενίκευσης των

αποτελεσμάτων σε όλον τον πληθυσμό των παραολυμπιονικών. Όμως, αυξάνεται η πιθανότητα άτομα του γενικού, κυρίως ανδρικού, πληθυσμού με τα ίδια χαρακτηριστικά με το παρόν δείγμα να είναι σε θέση να εντοπίσουν κοινά στοιχεία που συνάδουν με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας.

Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Για τον εμπλουτισμό του συγκεκριμένου θέματος προτείνεται μελέτη μικτού τύπου, που θα συνδυάζει ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους και θα διερευνά τη συστηματική ενασχόληση με τον αθλητισμό σε σχέση με το νόημα που αποδίδεται στην αθλητική ταυτότητα. Δεδομένου ότι οι ποιοτικές μελέτες στον χώρο της υγείας είναι ελάχιστες στη χώρα μας,⁴⁸ η περαιτέρω σε βάθος ανάλυση της εμπειρίας των αθλητών με τεχνητό μέλος θα αποτελούσε σημαντική επιστημονική συμβολή. Παράλληλα, η εκπαίδευση και οι θυσίες που καλούνται να κάνουν κατά τη διάρκειά της αποτελεί κομβικό σημείο της εμπειρίας. Χρήσιμη, λοιπόν, θα ήταν η διερεύνηση τρόπων οι οποίοι θα εξομάλυναν αυτή τη διαδικασία. Τέλος, ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η επέκταση της μελέτης στο φαινόμενο της μετατραυματικής ανάπτυξης και της θετικής νοηματοδότησης του ακρωτηριασμού.

ABSTRACT

The adjustment and new identity of athletes with prosthetic limbs: A qualitative study

A.L. KATSANOU,¹ F. ANAGNOSTOPOULOS,¹ E. FRAGKIADAKI²

¹Department of Psychology, Panteion University of Social and Political Sciences, Athens, Greece, ²Department of Health and Social Sciences, University of the West of England, Bristol, United Kingdom

Archives of Hellenic Medicine 2020, 37(4):504–514

OBJECTIVE Exploration of the experience of engaging in parasports by people with prosthetic limbs. **METHOD** The sample consisted of 8 Paralympic athletes. The main inclusion criteria were lower-limb amputation, a prosthetic implant, and professional involvement in sports. Data collection was carried out through semi-structured interviews, and interpretative phenomenological analysis was used for data analysis. **RESULTS** Three super-ordinate themes and seven subthemes emerged from the qualitative analysis of the interview data. The first theme concerned life before and after the amputation, the loss of able-bodiedness, and the establishment of physical disability, with as subthemes the resulting reactions, fears for the future, and the new dynamics and reshaping of interpersonal relationships. The second theme reflected the transition from disability to artificial able-bodiedness, with subthemes of training in the use of the prosthetic limb, ambivalent interaction with the process of prosthesis fitting and embodiment, the related sacrifices, and the beginning of involvement in parasports. The third theme concerned the new identity and new life, as these emerged through joining athletic teams with other people with prosthetic limbs, and the acquisition of the athletic identity. The emergent subtheme was cognitive restructuring, resulting in positive attitudes towards the amputation, the prosthetic limb and participation in parasports. **CONCLUSIONS** Sports play a major role in the adjustment of amputees to prosthetic limb use, and their reevaluation of the amputation experience. The loss of a lower limb continued to be an issue for all participants, but maintenance of physical and mental wellbeing, along with athletic achievements, the recognition gained, the public acclaim received and the reputation

and social acceptance that parasports provided, helped Paralympic athletes to become reconciled to the amputation and adjust to the use of the prosthetic limb.

Key words: Acquired amputation, Athletic identity, Cognitive adjustment, Interpretative phenomenological analysis, Paralympians

Βιβλιογραφία

1. CHALYA PL, MABULA JB, DASS RM, NGAYOMELA IH, CHANDIKA AB, MBELENGE N ET AL. Major limb amputations: A tertiary hospital experience in northwestern Tanzania. *J Orthop Surg Res* 2012, 7:18
2. HOLZER LA, SEVELDA F, FRABERGER G, BLUDER O, KICKINGER W, HOLZER G. Body image and self-esteem in lower-limb amputees. *PLoS One* 2014, 9:e92943
3. MARSHALL C, BARAKAT T, STANSBY G. Amputation and rehabilitation. *Surgery (Oxf)* 2016, 34:188–191
4. MCKENZIE EJ, BOSSE MJ, KELLAM JF, BURGESS AR, WEBB LX, SWIONTKOWSKI MF ET AL. Factors influencing the decision to amputate or reconstruct after high-energy lower extremity trauma. *J Trauma* 2002, 52:641–649
5. KAYSSI A, DILKAS S, DANCE DL, DE MESTRAL C, FORBES TL, ROCHENAGLE G. Rehabilitation trends after lower extremity amputations in Canada. *PM R* 2017, 9:494–501
6. NORLYK A, MARTINSEN B, HALL E, HAAHR A. Being in-between: The lived experience of becoming a prosthesis user following the loss of a leg. *Sage Open* 2016, 6:1–9
7. SABET FP, TABRIZI KN, KHANKEH HR, SAADAT S, ABEDI HA, BASTAMI A. Road traffic accident victims' experiences of return to normal life: A qualitative study. *Iran Red Crescent Med J* 2016, 18:e29548
8. BHUVANESWAR CG, EPSTEIN LA, STERN TA. Reactions to amputation: Recognition and treatment. *Prim Care Companion J Clin Psychiatry* 2007, 9:303–308
9. WETTERHAHN KA, HANSON C, LEVY CE. Effect of participation in physical activity on body image of amputees. *Am J Phys Med Rehabil* 2002, 81:194–201
10. BREakey JW. Body image: The lower limb amputee. *J Prosthet Orthot* 1997, 9:58–66
11. COUTURE M, CARON CD, DESROSIERS J. Leisure activities following a lower limb amputation. *Disabil Rehabil* 2010, 32:57–64
12. MARTINSEN B, HAAHR A, DREYER P, NORLYK A. High on walking: Conquering everyday life. *West J Nurs Res* 2018, 40:633–647
13. MURRAY CD. The social meanings of prosthesis use. *J Health Psychol* 2005, 10:425–441
14. KEEGAN K. "I am simply an athlete": A psychological exploration of athletic identity in physical impairment and amputation. Doctoral Thesis. Lancaster University, Faculty of Health and Medicine, 2018. Available at: <https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/126953>
15. WEGENER ST, MCKENZIE EJ, EPHRAIM P, EHDE D, WILLIAMS R. Self-management improves outcomes in persons with limb loss. *Arch Phys Med Rehabil* 2009, 90:373–380
16. GALLAGHER P, McLACHLAN M. Positive meaning in amputation and thoughts about the amputated limb. *Prosthet Orthot Int* 2000, 24:196–204
17. VAN TWILLERT S, STUIVE I, GEERTZEN JHB, POSTEMA K, LETTINGA AT. Functional performance, participation and autonomy after discharge from prosthetic rehabilitation: Barriers, facilitators and outcomes. *J Rehabil Med* 2014, 46:915–923
18. CRAWFORD CS. Body image, prostheses, phantom limbs. *Body Soc* 2015, 21:221–244
19. GEERTZEN J, VAN DER LINDE H, ROSENBRAND K, CONRADI M, DECKERS J, KONING J ET AL. Dutch evidence-based guidelines for amputation and prosthetics of the lower extremity: Rehabilitation process and prosthetics. Part 2. *Prosthet Orthot Int* 2015, 39:361–371
20. TATAR Y. Body image and its relationship with exercise and sports in Turkish lower-limb amputees who use prosthesis. *Sci Sports* 2010, 25:312–317
21. TAMARI T. Body image and prosthetic aesthetics: Disability, technology and paralympic culture. *Body Soc* 2017, 23:25–56
22. DESMOND DM. Coping, affective distress, and psychosocial adjustment among people with traumatic upper limb amputations. *J Psychosom Res* 2007, 62:15–21
23. GROB M, PAPADOPULOS NA, ZIMMERMAN A, BIEMER E, KOVCAS L. The psychological impact of severe hand injury. *J Hand Surg Eur Vol* 2008, 33:358–362
24. MILLER WC, DEATHE AB. The influence of balance confidence on social activity after discharge from prosthetic rehabilitation for first lower limb amputation. *Prosthet Orthot Int* 2011, 35:379–385
25. WURDEMAN SR, STEVENS PM, CAMPBELL JH. Mobility Analysis of Amputees (MAAT I): Quality of life and satisfaction are strongly related to mobility for patients with a lower limb prosthesis. *Prosthet Orthot Int* 2017, 42:498–503
26. ZIDAROV D, SWAINE B, GAUTHIER-GAGNON C. Life habits and prosthetic profile of persons with lower-limb amputation during rehabilitation and at 3-month follow-up. *Arch Phys Med Rehabil* 2009, 90:1953–1959
27. LUNDBERG M, HAGBERG K, BULLINGTON J. My prosthesis as a part of me: A qualitative analysis of living with an osseointegrated prosthetic limb. *Prosthet Orthot Int* 2011, 35:207–214
28. VETRANAN J, GHAFAR NBA, PAULRAJ SJPV, MURAD MS. Occupational performance role and satisfaction among lower limb amputees with different adaptive devices usage. *Procedia Soc Behav Sci* 2016, 222:432–441
29. PACK S, KELLY S, ARVINEN-BARROW M. "I think I became a swimmer rather than just someone with a disability swimming up and down": Paralympic athletes perceptions of self and identity development. *Disabil Rehabil* 2017, 39:2063–2070
30. DAY MC, WADEY R. Narratives of trauma, recovery, and growth: The complex role of sport following permanent acquired disability. *Psychol Sport Exerc* 2016, 22:131–138

31. DEANS S, BURNS D, MCGARRY A, MURRAY K, MUTRIE N. Motivations and barriers to prosthesis users participation in physical activity, exercise and sport: A review of the literature. *Prosthet Orthot Int* 2012, 36:260–269
32. BRAGARU M, DEKKER R, GEERTZEN JHB, DIJKSTRA PU. Amputees and sports: A systematic review. *Sports Med* 2011, 41:721–740
33. SMITH JA, FLOWERS P, LARKIN M. *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. 2nd ed. Sage Publ Ltd, Washington, 2010
34. BRINKMANN S, KVALE S. Ethics in qualitative psychological research. In: Willig C, Stainton-Rogers W (eds) *The Sage handbook of qualitative research in psychology*. 2nd ed. Sage Publ Ltd, Washington, 2017:259–273
35. LARKIN M, TOMPSON AR. Interpretative phenomenological analysis in mental health and psychotherapy research. In: Harper D, Thompson AR (eds) *Qualitative research methods in mental health and psychotherapy: A guide for students and practitioners*. Wiley-Blackwell, Chichester, 2012:99–116
36. ΣΤΑΛΙΚΑΣ Α. *Μέθοδοι έρευνας στην κλινική Ψυχολογία*. 3η έκδοση. Εκδόσεις Τόπος (Μοτίβο Εκδοτική), Αθήνα, 2011:197–223
37. ELO S, KÄÄRIÄINEN M, KANSTE O, RÖLKKI T, UTRIAINEN K, KYNGÄS H. Qualitative content analysis: A focus on trustworthiness. *Sage Open* 2014, 4:1–10
38. ΦΡΑΓΚΙΑΔΑΚΗ Ε. Ο ρόλος του εαυτού και της υποκειμενικότητας του ερευνητή: Αναζητώντας την ποιότητα στην ποιοτική έρευνα. Στο: Πουρκός ΑΜ (Επιμ.) *Δυνατότητες και όρια της μείξης των μεθοδολογιών στην κοινωνική, ψυχολογική και εκπαιδευτική έρευνα: Επιστημολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα των προοπτικών διεύρυνσης του ερευνητικού σχεδιασμού*. Εκδοτικός Όμιλος Ίων, Αθήνα, 2013
39. NOWELL LS, NORRIS JM, WHITE DE, MOULES NJ. Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *Int J Qual Methods* 2017, 16:1–13
40. HAMMER C, PODLOG L, WADEY R, GALLI N, FORBER-PRATT AJ, NEWTON M ET AL. Understanding posttraumatic growth of paratriathletes with acquired disability. *Disabil Rehabil* 2019, 41:674–682
41. TEDESCHI RG, CALHOUN LG. The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *J Trauma Stress* 1996, 9:455–471
42. TEDESCHI RG, CALHOUN LG. Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychol Inq* 2004, 15:1–18
43. TAYLOR SE. Adjustment to threatening events: A theory of cognitive adaptation. *Am Psychol* 1983, 38:1161–1173
44. ALLAN V, SMITH B, CÔTE J, MARTIN-GINIS KA, LATIMER-CHEUNG AE. Narratives of participation among individuals with physical disabilities: A life-course analysis of athletes' experiences and development in parasport. *Psychol Sport Exerc* 2018, 37:170–178
45. WADEY R, DAY M. A longitudinal examination of leisure time physical activity following amputation in England. *Psychol Sport Exerc* 2018, 37:251–261
46. ΔΟΥΚΑ Μ, ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ι, ΚΑΤΣΑΡΟΥ Β, ΚΟΥΤΕΛΙΕΡΗ Ν, ΛΙΤΙΝΑ Δ, ΜΠΟΘΟΥ Μ. Η εμπειρία από τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες στους παραολυμπιακούς αγώνες. *Κοινωνική Εργασία* 2013, 111:170–184
47. STEPHAN Y, BREWER BW. Perceived determinants of identification with the athlete role among elite competitors. *J Appl Sport Psychol* 2007, 19:67–79
48. ΚΟΥΛΟΥΡΗ Α, ΦΟΥΦΟΥΛΑ Μ, ΚΑΠΡΑΛΟΣ Ι, ΛΥΓΕΡΟΥ Ι, ΡΟΥΠΑ Ζ. Οικονομική κρίση και στοματική υγεία: Μια ποιοτική προσέγγιση. *Αρχ Ελλ Ιατρ* 2019, 36:349–357

Corresponding author:

A.L. Katsanou, Department of Psychology, Panteion University of Social & Political Sciences, 136 Sygrou Ave., 176 71 Athens, Greece
e-mail: alkmida@yahoo.gr